

TÜRKİYE'DEKİ OKUL ÖNCESİ DÖNEM ÇEVRE EĞİTİMİ ÇALIŞMALARININ İNCELENMESİ: 2000-2014 YILLARI ARASINDAKİ TEZLERİN VE MAKALELERİN İNCELENMESİ

Hülya GÜLAY OGELMAN

Pamukkale Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, hgulay@pau.edu.tr

Hande GÜNGÖR

Pamukkale Üniversitesi, Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu,
hgungor@pau.edu.tr

Özet

Bu çalışmada, 2000-2014 yılları arasında Türkiye'de gerçekleştirilen okul öncesi dönemde çevre eğitimi konulu yüksek lisans ve doktora tezleri ile ulusal, uluslararası makalelerin incelenmesi amaçlanmıştır. Çalışmada doğrudan okul öncesi dönem çocuğuna yönelik çalışmalar ele alınmıştır. Bu anlamda, okul öncesi eğitim programlarının ele alındığı çalışmalar, çocukları doğrudan ilgilendirdiği için araştırmaya dahil edilmiş, okul öncesi eğitimi öğretmen adaylarıyla ve öğretmenleriyle yapılmış çalışmalar araştırmaya dahil edilmemiştir. Buna göre, araştırmanın kapsamını, okul öncesi dönemde çevre eğitimi konusunda yapılmış 5 yüksek lisans tezi, 1 doktora tezi, 3 ulusal makale ve 7 uluslararası makale oluşturmaktadır. Araştırmada, epistemolojik doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Belirlenen kriterler doğrultusunda tezlerin ve makalelerin tam metinleri kaydedilmiştir. Tezler ve makaleler, araştırma kapsamında belirlenen alt başlıklara göre incelenmiştir. Bu başlıklarla ilgili dağılımda, betimsel analiz yöntemlerinden frekans ve yüzde dağılımından yararlanılmıştır. Araştırmanın sonuçlarında ülkemizde konu ile ilgili tez ve makale çalışmalarının sayısının yeterli olmadığı görülmüştür. Bundan dolayı, çevre eğitimi konulu yüksek lisans ve doktora tezleri ile makalelerin artırılması ve yaygınlaştırılması önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Okul Öncesi Dönem, Çevre Eğitimi, Çevre Eğitimi Çalışmaları.

INVESTIGATING THE STUDIES ON ENVIRONMENTAL EDUCATION IN PRESCHOOL PERIOD IN TURKEY: INVESTIGATING THE ARTICLES AND DISSERTATIONS BETWEEN 2000-2014

Abstract

This study is aimed to investigate the studies published between 2000 and 2014 on environmental education in pre-school period. In this study, studies directly related to children in preschool period are taken into consideration. For this reason, studies dealing with preschool education programs are included in this investigation since they are directly concerned with children; however, studies carried out with preschool teachers and preschool teacher candidates are not included. 5 master's theses, 1 doctoral dissertation, 3 national articles and 7 international articles published on environmental education in preschool education are contained in this study. Method of this study is epistemological document analysis. In line with the determined criteria, full texts of the articles and dissertations are saved. Each dissertation and article is analyzed under different subtitles. While distributing these subtitles, frequency and percentage distributions, which are components of descriptive analysis method, are used. At the end of the study, it is seen that there are not enough numbers of articles and dissertations on this subject. Thus, it is suggested that doctoral and master dissertations, and articles on environmental education in pre-school period to be increased and extended.

Key Words: Preschool Period, Environmental Education, Environmental Education Studies.

1. Giriş

Sanayi devrimiyle başlayan ve özellikle son 40-50 yıldır, insanların, gittikçe artan bir şekilde doğayı kendi çıkarları doğrultusunda acımasızca kullanması, bugün karşılaşmakta olduğumuz birçok çevre problemlerinin temelini oluşturmaktadır (Gülay-Ogelman, Körükçü, Güngör ve Sarıkaya-Erten, 2014: 71-110) . Aşırı kirliliğe maruz kalarak bozulan doğal denge, giderek kendisini yenileyebilme güç ve özelliğini yitirmektedir. İnsanların çevreye yönelik bencil tutumlarının neden olduğu ve alt yapısında, eğitimsizliğin yer aldığı bu durum bugün önümüzde önemli bir sorun olarak bulunmaktadır. Bu sorunun çözümünün eğitimde olduğu söylenebilir. Çünkü çevre problemleri sadece teknoloji veya yasalarla çözülebilecek bir problem değildir. Bu problem, davranışların değişmesi ile çözülebilir. Davranışların değişmesi ise tutum, bilgi ve değer yargılarının değişmesini zorunlu kılmaktadır. Çevreye karşı olumlu tutum ve değer yargılarının oluşması ise çevre eğitimi ile mümkün olabilmektedir (Erten, 2004). Bundan dolayı, çevre sorunları artık ülkelerin eğitim stratejileri ve politikaları üzerinde de hissedilmektedir.

Çevre eğitimi, doğumdan ölüme kadar insanı içinde yaşadığı çevre ve bu çevrenin geleceği ve nasıl korunacağı konusunda bilinçlendirmek amacıyla yapılan eğitim olarak tanımlanmaktadır (Dikmen, 1993: 22). Çevre eğitimi, bir yandan ekolojik bilgileri aktarırken diğer yandan da bireylerde çevreye yönelik tutumların gelişmesini ve bu tutumların davranışa dönüşmesini sağlayabilmektedir. Çevre eğitimi, öğrencilerin bilişsel, duyuşsal ve psiko-motor alanlarına hitap etmektedir (Unterbruner, 1991: p.98). Bir başka yönden çevre eğitimi, bireylerin yaşadıkları çevre hakkındaki bilgi ve farkındalık düzeylerini arttırmak için girişilen eğitim çabaları olarak da ifade edilebilir (Gülay ve Önder, 2011: 47). Çevre eğitiminin, doğal ya da yapay çevre hakkında duyarlı ve bilgili bir vatandaşlık anlayışını geliştirmeyi hedefleyen disiplinler arası bir çalışma alanı olduğu da söylenebilir (Gülay ve Öznacar, 2010: 2).

Yaşam boyu sürmesi gereken çevre için eğitim sürecinin, bireyin kişiliğinin şekillenmeye başladığı erken dönemlerden itibaren başlaması gerektiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Bu anlamda “okul öncesi eğitim” yetişkin kişinin sahip olduğu tutum ve davranışların temelini atıldığı bir dönemdir. Okul öncesi dönemde çocuğun kazandığı tutum ve davranışlar gelecekteki yetişkinin kalıcı kişilik yapısını oluşturmaktadır. Araştırmacılar, çevre bilgisi ve çevreye yönelik tutumun okul öncesi dönemde şekillenmeye başladığını, okul öncesi dönemde kazandırılan çevre bilincinin ileriki yıllarda da çevreye karşı olumlu tutum geliştirmede önemli yeri olduğunu ifade etmektedir (Smith, 2001: 18; Taşkın ve Şahin, 2008: 1-14). Bunun için erken yaşlardan itibaren iyi hazırlanmış çevre eğitim programlarının uygulanmasının büyük öneme sahip olduğu söylenebilir. Çevre eğitiminin okul öncesi eğitim programlarındaki önemini aşağıdaki şekilde özetlenmek mümkündür (Başal, 2005; Büyüktaşkapu, Koçyiğit, Öztürk-Samur ve Özenoğlu-Kiremit, 2011):

1. Çevre eğitimi bireyin kendisi için önemlidir: Doğa, hem insanlara ilham verip huzur içinde yaşamayı sağlarken hem de bireyin kişiliğini ve zihnini besleyebilmektedir.

2. Dünyamız, insan etkileri yoluyla bozulmakta ve ortaya çıkan ekolojik problemlere çözümler bulacak genç nesillere ihtiyaç duymaktadır: Çevresine karşı saygılı, duyarlı ve çevre bilincine sahip nesiller yetiştirmek için; ekolojik sistemin varlığını en iyi şekilde koruma ve sistemle nasıl uyum içinde yaşayacağını önem ve yöntemlerinin çocuklara öğretilmesi gerekmektedir.

3. Doğa kendisi bir model olması nedeniyle eğitim programlarında bir çekirdek oluşturmaktadır: Doğum, büyüme, ölüm gibi bir olaylar çocuklara ilginç gelen ve merak ettikleri temel biyolojik konulardır. Ayrıca çocuğun okuldaki başarısını arttıran gözlem, sınıflandırma ve iletişim becerileri doğa ile ilgilenmesi sırasında gelişebilmektedir.

Okul öncesi dönemde çevre eğitimi, çocukların gelişim alanlarını da desteklemektedir. Doğada geçirilen zaman, açık havada oynanan oyunlar, çocukların fiziksel ve motor becerilerinin gelişimini desteklerken bir çok öğrenme fırsatı sağlayarak onların bilişsel ve dil gelişimlerine de katkı sağlayabilmektedir. Yeşil alanlar çocukların daha yaratıcı oyunlar oynamasına fırsat oluşturabilir. Ayrıca çocukların, kendisi ile ilgilenen bir yetişkin ile basit doğa deneyimlerini paylaşma fırsatı bulması ya da doğada akranları ile gerçekleştirecekleri etkinliklerin tümü, çocuğun sosyal ve duygusal gelişimini de olumlu olarak etkileyebilmektedir (Yayla Ceylan ve Ülker, 2014: 37-58).

Günümüzde uygulanan bir çok okul öncesi eğitim programı kapsamında çevre eğitiminin öneminin vurgulandığı görülmektedir. Montessori, çocuğun kendini keşfetmesi ve özgür hareket edebilmesi için doğadaki düzeni, uyumu ve güzellikleri fark edip bundan mutluluk duyması gerektiğini belirtmiştir (Temel ve Toran, 2012; Akt; Yayla Ceylan ve Ülker, 2014: 37-58). Montessori'ye göre bahçeleri, tarlaları, hayvanları bulunan okullar kurulmalıdır ki çocuklar canlı varlıkların gelişmelerini gözlemleyebilsin ve bu gözlemleri sırasında bitki ve hayvanlara ilgi, özen ve bakım göstermeyi öğrenebilsinler. Bitki ve hayvanlarla ilgilenerken çocuk, bu canlılara karşı sevgi, sempati ve güven duyabilmektedir. Toprağa atılan bir tohumun yavaş yavaş çimlenmesini gözlemleyerek sabırlı olmaya ve beklemeye alışabilecektir. Çocuk, diktiği bitkinin yaşamasının onu sulamasına bağlı olduğunu ve bir hayvanın, kendisinin vereceği yiyeceği beklediğini öğrenince yaşamda kendisinin de bir görevi olduğunu anlamaya başlayabilecektir. Ayrıca, çocuk bütün bu işleri öğretmenin zorlaması olmadan kendiliğinden yapacağı için, kendi kendini eğitime alışkanlığı da geliştirebilecektir (Akyüz, 1979: 85-96). Regio Emilia Yaklaşımı da, çevre eğitimine önem veren okul öncesi eğitim programlarından birisidir. Bu programın uygulandığı okullarda, canlı çiçek ve bitkilerin varlığı, açık hava oyunlarının programda önemli bir yere sahip olması, tırmanma tepeleri ve çok çeşitli tür ve boylardaki ağaçların varlığı çocukların doğa ile etkileşimlerinin sağlanması açısından önemli görülmektedir. Waldorf

Yaklaşımı'nda da, sınıfta doğal malzemelerin bulunması gerektiği, bu malzemelerin doğa ve dünya arasındaki bağlantıyı kurmada yardımcı olduğu düşüncesi ile çevreye verdikleri önemi ortaya koymaktadır (Yayla Ceylan ve Ülker, 2014: 37-58). Ülkemizde uygulanan 2013 MEB Okul Öncesi Eğitim Programı'nda çocuğun çevresini tanıması ve korumasına yönelik kazanım ve göstergeler bulunmaktadır. Kazanım ve göstergeler kadar çocuklara bu kazanım ve göstergeleri kazandırmak için oluşturulması gereken ortamlar ve stratejiler de önem taşımaktadır.

Okul öncesinde çevre eğitimi çok çeşitli ortamlarda gerçekleştirilebilir. Anaokulları, hayvanat bahçeleri, okul ve evlerin bahçeleri, piknik alanları, doğa ile çocuğun etkileşime girebileceği herhangi bir yer bu ortamlara örnek olarak verilebilir. Gerekli olan şey çocukların doğa ile doğrudan ilişkisini sağlayacak imkânların kendilerine sağlanmasıdır. Bu imkan sağlandığı takdirde Kuzey Amerika Çevre Eğitimi Birliği'nin belirttiği, çevreye karşı duyarlılık ve ilgi, doğal sistemin işleyişi hakkında bilgilendirme, çevreye olumlu bakışı sağlayan değer yargısı, çevreye etkin katılım ile katkıda bulunabilme becerisinin kazandırılması, çevre sorunlarını önleme ve çözmede deneyim kazanma olmak üzere beş aşamanın gerçekleştirilmesi mümkün olabilir (Akt; Ayvaz, 1998: 32).

Wilson (1996), erken çocukluk döneminde çevre eğitim uygulamalarında dikkat edilmesi gereken bazı durumların olduğunu vurgulamıştır. Bunlar:

1. Çocukların kendilerini güvende hissedebilecekleri basit uygulamalar ile başlanılmalıdır.
2. Çocukların aktif katılımı sağlanmalıdır.
3. Onlara keyif verici ve hatırlanabilecek deneyimler yaşatılmalıdır. Çevre eğitiminden alınacak hazzın, içeriği kadar önemli olduğu unutulmamalıdır.
4. Sadece eğitim değil yaşantılar ön plana alınmalıdır.
5. Çocukların tüm duyguları işin içine katılmalıdır.
6. Eğitimde birden fazla yöntem, teknik aynı anda kullanılmalıdır.
7. Çocuklara doğal dünyanın bütün bileşenlerinin birlikte ve etkileşim içerisinde olduklarını anlamalarına yardımcı olacak çalışmalar yaptırılmalıdır.
8. Çocukların doğal dünyaya olan ilgisini oluşturmak adına model olunmalıdır.
9. Çocuklara sıcak ve samimi bir ortam yaratılmalıdır.
10. Farklı kültürler ve bakış açıları tanıtılmalıdır.
11. Doğanın kusursuzluğuna ve güzelliğine odaklanmaları sağlanmalıdır.
12. Mümkün olduğu kadar açık alanda zaman geçirilmelidir: Eğer çocuklara yaşadıkları çevre ile ilgili bir sevgi ve merak uyandırılmak isteniyorsa her fırsatta onunla etkileşime girilmesine fırsat oluşturulmalıdır.
13. Çevre eğitimi okul öncesi programının her boyutuna dahil edilmelidir.

14. Çocuklar için en uygun öğrenme ortamının oyun olduğu düşünülmeli ve oyun bir öğrenme aracı olarak kullanılmalıdır.

15. Çocuğun doğal çevresiyle etkileşimi onun fiziksel, zihinsel ve duygusal katılımını sağlamayı kolaylaştırmalıdır.

16. Ezbere ve kalıplara dayalı öğrenmeden daha çok kavramları anlama, analize dayalı öğrenme gerçekleştirilmelidir.

17. Çocukların farklı bitkiler, hayvanlar, su, toprak gibi doğa unsurlarıyla etkileşimlerini sağlayıcı günlük etkinlikler yapılmalıdır.

18. Çocuklar arasında sosyal etkileşim, yardımlaşma ve iş birliği oluşması sağlanmalıdır.

19. Çevre eğitimi etkinliklerinde çocukların yanı sıra aileler de sürece dahil edilmelidirler.

Günümüzde, özellikle büyük şehirlerdeki çocuklar, doğa ile etkileşim için çok fazla fırsata sahip olamamaktadırlar. Doğanın gücü ve güzelliğinin farkında olmayan çocuklar giderek doğadan uzaklaşmakta, doğal yaşamın bir parçası olarak değil de kendilerini doğal yaşamdan ayrı tutarak büyüebilmektedirler. Çevre eğitimi, çocuklara hareket edip, doğa ile iç içe olma fırsatı sunarken, onların çevreyi tanımasını ve olumlu çevre tutumları geliştirmelerini sağlayabilmektedir. Unutulmamalıdır ki okul öncesi eğitimde kazanılan tutum ve davranışların çoğu yetişkinlikte de devam edebilmektedir. Gelecek nesillerin çevreye daha duyarlı olması isteniyorsa, okul öncesi eğitimde nitelikli bir çevre eğitimi verilmesi gerekmektedir.

Türkiye’de de okul öncesi dönemdeki çocuklara yönelik çevre eğitimi araştırmaları son yıllarda artış gösterse de istenilen düzeye ulaşmamıştır. Konu ile ilgili araştırmaların arttırılması, ölçme araçlarının çeşitlendirilmesi gereklidir. Türkiye’de konu ile ilgili çalışmaların arttırılması, yaygınlaştırılmasına dikkat çekmek amacıyla bu çalışmada, 2000-2014 yılları arasında Türkiye’de gerçekleştirilen okul öncesi dönemde çevre eğitimi konulu yüksek lisans, doktora tezlerinin ve ulusal, uluslararası makalelerin incelenmesi amaçlanmıştır. Konu ile ilgili çalışmaların incelenmesi şu kriterler doğrultusunda gerçekleştirilmiştir:

1. Türkiye’de 2000-2014 yılları arasında okul öncesi dönemde çevre eğitimi konulu yüksek lisans, doktora tezlerinin ve ulusal, uluslararası makalelerinin yıllara göre dağılımı nedir ?

2. Türkiye’de 2000-2014 yılları arasındaki okul öncesi dönemde çevre eğitimi konulu yüksek lisans ve doktora tezlerinin yıl, başlık, yöntem, örneklem grubu, gerçekleştirildiği il ve ölçme araçları açısından dağılımı nedir ?

3. Türkiye’de 2000-2014 yılları arasındaki okul öncesi dönemde çevre eğitimi konulu ulusal ve uluslararası makalelerin yıl, başlık, yöntem, örneklem grubu, gerçekleştirildiği il ve ölçme araçları açısından dağılımı nedir ?

Bu amaçlar doğrultusunda, araştırmacıların dikkatinin okul öncesi dönemde çevre eğitimi konusuna çekilebileceği ve konu ile ilgili sonraki çalışmalara rehberlik edilebileceği düşünülmektedir.

2. Yöntem

2.1. Araştırma Modeli

Araştırma, Türkiye’de 2000-2014 yılları arasında okul öncesi dönemde çevre eğitimi konusunda hazırlanmış, makaleler, yüksek lisans ve doktora tezlerinin incelenmesinin amaçlandığı, betimsel nitelikte bir tarama çalışmasıdır (Büyüköztürk, Kılıç-Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2009: 22). Ayrıca belli kriterler doğrultusunda incelenen tezlerin ve makalelerin değerlendirilmesini amaçladığı için nitel bir çalışmadır.

2.2. Araştırmanın Kapsamı

Araştırmanın kapsamı, okul öncesi dönemde çevre eğitimi konusunda yapılmış 5 yüksek lisans tezi, 1 doktora tezi, 3 ulusal makale ve 7 uluslararası makaleden oluşmaktadır. Tezler belirlenirken, 2000-2014 yılları arasında tamamlanmış, “çevre eğitimi” ifadesi doğrultusunda belirlenen 253 tez incelenmiştir. Bu tezlerin altısı, okul öncesi dönem çocukları ile ilişkili olduğu için çalışmaya dahil edilmiştir. Araştırmaya dahil olan 6 tezdten birine erişim yasağı olduğu için özet doğrultusunda değerlendirilebilmiştir. Tezlere, Yüksek Öğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi’nden (<http://tez2.yok.gov.tr>) ulaşılmıştır. Makalelerle ilgili Google Scholar, Ulakbim-Dergi Park, Science Direct, Web of Science ve Academic Search Premier veri tabanında Academic Search Complete ve ERIC indeksleri taranmıştır. Google Scholar veri tabanında, “çevre eğitimi” ve “okul öncesi dönemde çevre eğitimi” anahtar kelimeleri doğrultusunda ortaya çıkan 1100 sonuç; Ulakbim-Dergi Park’da “çevre eğitimi” anahtar kelimeleri ile 11 sonuç; Science Direct veri tabanında “environmental education in Turkey” anahtar kelimeleri ile 339 sonuç; Web of Science’da “environmental education in Turkey” anahtar kelimeleri ile 187 sonuç; Academic Search Premier veri tabanındaki Academic Search Complete ve ERIC indekslerinde “environmental education in Turkey” anahtar kelimeleri ile 60 sonuç; “environmental education in preschool education” anahtar kelimeleri ile 39; “environmental education in early childhood” anahtar kelimeleri ile 115 ve “environmental education in kindergarten” anahtar kelimeleri ile 37 sonuç incelenmiştir.

2.3 Uygulama

Araştırmada, epistemolojik doküman analizi yöntemi kullanılmıştır (Karadağ, 2009: 75-87). Yukarıda belirtilen kriterler doğrultusunda bulunan tezlerin ve makalelerin tam metinleri kaydedilmiştir. Konu ile ilgili bazı yüksek lisans tezlerinin tam metnine erişilemediği için özetinden yararlanılmıştır. Tezler ve makaleler, araştırma kapsamında belirlenen alt başlıklara göre tek tek incelenmiş ve bu başlıklarla ilgili dağılımda, betimsel analiz yöntemlerinden frekans ve yüzde dağılımından yararlanılmıştır (Büyüköztürk, 2004: 21).

3. Bulgular

Tablo 1: Türkiye’de Gerçekleştirilen Okul Öncesi Dönemde Çevre Eğitimi Konulu Çalışmaların Yıllara (2000-2014) Göre Dağılımı

Yıl	Yüksek lisans tezi		Doktora tezi		Ulusal makale		Uluslararası makale	
	N	%	N	%	N	%	N	%
2000	-	0.0	-	0.0	-	0.0	-	0.0
2001	-	0.0	-	0.0	1	33.3	-	0.0
2002	-	0.0	-	0.0	-	0.0	-	0.0
2003	-	0.0	-	0.0	-	0.0	-	0.0
2004	-	0.0	-	0.0	-	0.0	-	0.0
2005	-	0.0	-	0.0	-	0.0	-	0.0
2006	2	40.0	-	0.0	1	33.3	-	0.0
2007	-	0.0	-	0.0	-	0.0	-	0.0
2008	-	0.0	-	0.0	-	0.0	-	0.0
2009	-	0.0	1	100.0	-	0.0	-	0.0
2010	-	0.0	-	0.0	-	0.0	2	28.5
2011	1	20.0	-	0.0	1	33.3	1	14.3
2012	1	20.0	-	0.0	-	0.0	2	28.5
2013	1	20.0	-	0.0	-	0.0	1	14.3
2014	-	0.0	-	0.0	-	0.0	1	14.3
Toplam	5	100.0	1	100.0	3	100.0	7	100.0

Türkiye’de 2000-2014 yılları arasında hazırlanmış, okul öncesi dönemde çevre eğitimi çalışmalarının yıllara göre dağılımının incelendiği Tablo 1’de, 15 yıllık bir sürede konu ile ilgili 16 çalışmanın yayınlandığı görülmektedir. On altı çalışmanın 7’si (%43.7) uluslararası makale, 5’i (%31.2) yüksek lisans tezi, 3’ü (%18.7) ulusal makale, 1’i (%6.2) doktora tezidir. Yıllara dağılım açısından, yüksek lisans tezlerinin en çok yayınlandığı yıl, 2006; en az yayınlandığı yıllar ise 2011 ve 2012’dir. Seçilen yıllarda, bir doktora tezi yayınlanmıştır. Ulusal makaleler açısından 2001, 2006, 2011 yıllarında yayınlanan birer makale dışında, diğer yıllarda konu ile ilgili ulusal makaleye rastlanılmamıştır. Uluslararası makalelerinin en çok gerçekleştirildiği yıllar, 2010 ve 2012’dir. 2000-2009 yılları arasında okul öncesi dönemde çevre eğitimi konusunda yayınlanmış uluslararası makaleye rastlanılmamıştır.

Tablo 2: 2000-2014 Yılları Arasındaki Okul Öncesi Dönemde Çevre Eğitimi Konulu Tezlere İlişkin Çeşitli Bilgiler (Yazar Soyadı, Tezin Yılı, Başlığı, Türü, Yöntemi, Örneklem Grubu, Gerçekleştirildiği İl, Ölçme Araçları)

Yazar soyadı * / Yılı	Tezin başlığı/Türü	Yöntem/Örneklem Grubu/Gerçekleştirildiği il	Tezde kullanılan ölçme araçları
Akçay, 2006	Farklı ülkelerde okul öncesi öğrencilerine yönelik çevre eğitimi/ Yüksek lisans	Tarama yöntemi-İçerik analizi Altı ülkenin (Türkiye, Kanada, Amerika, İsviçre, Almanya, Japonya) okul öncesi eğitim programı. Bursa	Altı ülkenin (Türkiye, Kanada, Amerika, İsviçre, Almanya, Japonya) okul öncesi eğitim programındaki etkinliklerin karşılaştırılması. Soru Listesi
Buhan, 2006	Okul öncesinde görev yapan öğretmenlerin çevre bilinci ve okullardaki çevre eğitiminin araştırılması/ Yüksek lisans	İlişkisel tarama 300 okul öncesi eğitimi öğretmeni İstanbul	
Cevher Kalburan, 2009	Çocuklar İçin Çevresel Tutum Ölçeği ile Yeni Ekolojik Paradigma Ölçeği'nin geçerlik güvenilirlik çalışması ile çevre eğitimi programının etkisinin incelenmesi/ Doktora	Deneysel- Geçerlik güvenilirlik çalışması 60-72 ay arasındaki çocuklar (52 çocuk), ebeveynleri (51 ebeveyn) Ankara	Çocuklar İçin Çevresel Tutum Ölçeği Yeni Ekolojik Paradigma Ölçeği
Şallı, 2011	Proje tabanlı öğrenme yaklaşımı ile 48-60 aylık çocuklara geri dönüşüm kavramının kazandırılması/Yüksek lisans	Deneysel 48-60 ay arasındaki çocuklar (30 çocuk) İstanbul	Geri Dönüşüm Kavram Kontrol Listeleri (Çocuk-Öğretmen-Anne Baba Formları)
Tanrıverdi, 2012	Yaratıcı drama yöntemi ile verilen eğitimin okul öncesi dönem çevre farkındalığına etkisi/Yüksek lisans	Deneysel 4 yaş grubu (44 çocuk) Aydın	Gözlem formu
Yalçın, 2013	Doğal çevreyi koruma programının okul öncesi dönem çocuklarının çevreye yönelik tutumlarına olan etkileri: Çanakkale il örneği/Yüksek lisans	Deneysel Özette yaş grubu belirtilmemiş. 40 çocuk Çanakkale	Çocukların Çevreye Yönelik Davranışları Ölçeği-Okul öncesi versiyonu

* Yazar isimleri, yazar soyadlarının baş harflerinin alfabetik sırasına göre yazılmıştır.

Tablo 2’de görüldüğü gibi, 2000-2014 yılları arasında okul öncesi dönemde çevre eğitimi konulu yüksek lisans tezlerinden biri (Akçay, 2006) tarama yöntemlerinden içerik analizi ile biri (Buhan, 2006) ilişkisel tarama yöntemi ile üçü de (Şallı, 2011; Tanrıverdi, 2012; Yalçın, 2013) deneysel yöntemde hazırlanmıştır. Aynı tabloda, konu ile ilgili hazırlanan tek doktora çalışmasında (Cevher Kalburan, 2009) deneysel ve geçerlik güvenirlik çalışması yöntemlerinin bir arada kullanıldığı görülmektedir. Lisansüstü çalışmalarının örneklem grupları incelendiğinde, bir çalışmada (Buhan, 2006) okul öncesi eğitimi öğretmenleri; bir çalışmada (Cevher Kalburan, 2009) 60-72 ay arasındaki çocuklar ve ebeveynleri; bir tezde (Şallı, 2011) 48-60 ay arasındaki çocuklar; bir tezde (Tanrıverdi, 2012) de 4 yaş grubu çocuklar; bir çalışmada (Akçay, 2006) altı farklı ülkenin okul öncesi eğitim programı yer almıştır. Yüksek lisans tezlerinden birinin özetinde yaş grubu belirtilmediği için tabloda verilememiştir. Okul öncesi dönemde çevre eğitimi konusunda gerçekleştirilen yüksek lisans ve doktora tezlerinin önemli bir bölümünün (Akçay, 2006; Buhan, 2006; Şallı, 2011; Tanrıverdi, 2012; Yalçın, 2013) Marmara ve Ege Bölgelerindeki büyük şehirlerde, birinin (Cevher Kalburan, 2009) ise Ankara’da gerçekleştirildiği görülmektedir. Konu olarak, yüksek lisans tezlerinde, ülkelerdeki çevre eğitimi uygulamaları (Akçay, 2006), okullardaki çevre eğitimi uygulamaları (Buhan, 2006), yaratıcı drama (Tanrıverdi, 2012) ve proje tabanlı (Şallı, 2011) öğrenme yaklaşımlarının çevre farkındalığı üzerindeki etkisi ve doğal çevreyi koruma programının etkisi (Yalçın, 2013) ele alınmıştır. Doktora tezinde (Cevher Kalburan, 2009) de konu olarak çevre eğitimi programının etkisi incelenmiş ve iki ölçeğin geçerliği güvenirliği yapılmıştır.

Tablo 3: 2000-2014 Yılları Arasındaki Okul Öncesi Dönemde Çevre Eğitimi Konulu Makalelere İlişkin Çeşitli Bilgiler (Yazar Soyadı, Makalenin Yılı, Başlığı, Türü, Yöntemi, Örneklem Grubu, Gerçekleştirildiği İl, Ölçme Araçları)

Yazar soyadı/ Yılı	Makalenin başlığı/Türü	Yöntem/Örneklem grubu/Gerçekleştirildiği il	Makalelerde Kullanılan Ölçme araçları
Erdoğan, Bahar, Özel, Erdaş, Uşak, 2012	Environmental education in 2002 and 2006 early childhood curriculum / Uluslararası makale	Tarama yöntemi-İçerik analizi MEB 2002 Okul Öncesi Eğitimi Programı MEB 2006 Okul Öncesi Eğitimi Programı	Kategoriler, bileşenler ve alt bileşenler
Fetihi, Gülay, 2011	Deprem Bilinci Artırma Programı’nın (DEBAP) 6 yaş çocukları üzerindeki etkisi/ Uluslararası makale	Deneysel / 6 yaş grubu (105 çocuk)/ İstanbul	Deprem Bilinci Artırma Programı Testi
Gülay, Ekici, 2010	MEB Okul öncesi eğitim programının çevre eğitimi açısından analizi /Uluslararası makale	Tarama yöntemi-İçerik analizi/ Çevre eğitimi, okul öncesi eğitim alanlarında çalışan 23 uzman	Uzman Görüş Formu
Gülay, 2011	Ağaç yaş iken eğilir: Yaşamın ilk yıllarında çevre eğitiminin önemi / Ulusal makale	Derleme	-
Gülay, Yılmaz, Turan Güllaç, Önder, 2010	The effect of soil education project on preschool children / Uluslararası makale	Deneysel/ 5-6 yaş grubu (96 çocuk)/ Denizli	Başarı (Bilgi) Testi
Gülay Ogelman, 2012	Teaching preschool children about nature: A project to provide soil education for children in Turkey / Uluslararası makale	Deneysel 5-6 yaş grubu (180 çocuk) Denizli	Başarı (Bilgi) Testi
Gülay Ogelman, Durkan, 2014	Toprakla buluşan çocuklar: Küçük çocuklar için toprak eğitimi projesinin etkililiği / Uluslararası makale	Deneysel 5-6 yaş grubu (130 çocuk) Denizli	Başarı (Bilgi) Testi
Özdemir, Uzun, 2006	Yeşil sınıf modeline göre yürütülen fen ve doğa etkinliklerinin ana sınıfı öğrencilerinin çevre algılarına etkisi /Ulusal makale	Deneysel 6 yaş grubu (23 çocuk) Ankara	Çevre Testi Algısı
Öztürk-Aynal, 2013	Haydi çocuklar doğaya ve bahçelere açılıyor: Mekan dışı Eğitim İsviçre’den örnekler /Uluslararası makale	Derleme İsviçre’te bir açık alan parkı ve bir devlet anaokulu bahçesi	-
Sungurtekin, 2001	Uygulamalı Çevre Eğitimi Projesi kapsamında ana ve ilköğretim okullarında Müzik Yoluyla Çevre Eğitimi /Ulusal makale	Derleme/ ilkököl öğrencileri ve okul öncesi dönem çocukları (21007 çocuk)/Bursa	-

Tablo 3’de, konu ile ilgili gerçekleştirilen ulusal yayınların ikisinin (Gülay, 2011; Sungurtekin, 2011) derleme şeklinden olduğu, bir çalışmanın (Özdemir ve Uzun, 2006) da deneysel deseni içerdiği görülmektedir. Okul öncesi dönemde çevre eğitimi konulu uluslararası yayınların ikisinin (Erdoğan, Bahar, Özel, Erdaş ve Uşak,

2012; Gülay ve Ekici, 2010) tarama yönteminden içerik analizi ile birinin (Öztürk Aynal, 2013) derleme, dördünün (Fetihi ve Gülay, 2011; Gülay, Yılmaz, Turan Güllaç ve Önder, 2010; Gülay Ogelman, 2012; Gülay Ogelman ve Durkan, 2014) de deneysel yöntemle hazırlandığı görülmektedir. Konu ile ilgili ulusal yayınların birinde (Özdemir ve Uzun, 2006) örneklem grubu olarak 6 yaş, bir diğerinde de (Sungurtekin, 2001) ilkokul öğrencileri ve okul öncesi dönem çocukları olarak belirtilmiştir. Uluslararası yayınların birinde (Fetihi ve Gülay, 2011) örneklem grubu 6 yaş çocukları iken üç çalışmada (Gülay, Yılmaz, Turan Güllaç ve Önder, 2010; Gülay Ogelman, 2012; Gülay Ogelman ve Durkan, 2014) 5-6 yaş olarak belirtilmiştir. Uluslararası makalelerin Denizli ve İstanbul illerinde gerçekleştirildikleri, ulusal makalelerin ise Ankara ve Bursa'da gerçekleştirildiği görülmektedir. Konu olarak, ulusal makalelerde fen ve doğa etkinliklerinin etkisi (Özdemir ve Uzun, 2006), müzik yoluyla çevre eğitimi (Sungurtekin, 2001) ve okul öncesi dönemde çevre eğitiminin önemi (Gülay, 2011) ele alınmıştır.

Uluslararası makalelerde ise konu dağılımının, okul öncesi eğitim programının incelenmesi (Erdoğan, Bahar, Özel, Erdaş ve Uşak, 2012; Gülay ve Ekici, 2010), toprak eğitimi projesinin etkililiği (Gülay, Yılmaz, Turan Güllaç ve Önder, 2010; Gülay Ogelman, 2012; Gülay Ogelman ve Durkan, 2014), deprem eğitim programının etkililiği (Fetihi ve Gülay, 2011) ve yurt dışındaki çevre eğitimi uygulamaları (Öztürk Aynal, 2013) olduğu görülmektedir.

4. Tartışma

Türkiye'de 2000-2014 yılları arasında gerçekleştirilen okul öncesi dönemde çevre eğitimi konulu yüksek lisans ve doktora tezlerinin, ulusal ve uluslararası makalelerin incelendiği bu çalışmanın sonuçlarına göre konu ile ilgili tez ve makale çalışmalarının artırılması ve yaygınlaştırılması gerekmektedir. Yapılan incelemeye göre Türkiye'de konu ile ilgili son 15 yılda 5 yüksek lisans tezi, 1 doktora tezi, 3 ulusal makale, 7 uluslararası makale gerçekleştirilmiştir. Bulgular, özellikle doktora tezi ve ulusal makalelerin gerçekleştirilmesinin önemini ortaya koymaktadır.

Konu ile ilgili hazırlanan tezlerde elde edilen bulgular incelendiğinde şu noktalar dikkat çekmektedir: Yüksek lisans tezlerinde, Akçay (2006) tarafından yapılan çalışmada Türkiye'deki okul öncesi eğitim programındaki çevre eğitimi etkinliklerinin yüzdesi 23 olarak belirtilmiştir. Türkiye, bu bulgu ile tez çalışmasında yer alan 6 ülke içerisinde 3. sırada yer almıştır. Buhan (2006) tarafından gerçekleştirilen tez çalışmasında da okul öncesi eğitimi öğretmenlerinin çevre eğitimine yönelik etkinliklere yer verme düzeyleri mesleki kıdeme göre farklılık göstermemektedir. Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı anaokullarında görev yapan öğretmenler özel anaokullarında ve kamu kurumlarının anaokullarında görev yapanlara göre çevre eğitimi etkinliklerine daha çok yer vermektedirler. Lisans ve yüksek lisans mezunu öğretmenler, lise düzeyinde mezuniyet durumu olan öğretmenlere göre çevre eğitimine daha çok yer vermektedirler. Yaş açısından da 26-30 yaş grubundaki öğretmenlerin diğer yaş gruplarına göre çevre eğitimi etkinliklerine daha çok yer verdikleri belirlenmiştir. Genel olarak ise örneklem

grubundaki öğretmenlerin programlarında çevre eğitime yer verme düzeylerinin düşük olduğu belirtilmiştir. Şallı (2011), proje tabanlı öğrenme yaklaşımının 48-60 aylık çocuklara geri dönüşüm kavramının kazandırılmasında; Tanrıverdi (2012) yaratıcı drama yönteminin küçük çocukların çevre farkındalığında; Yalçın (2013) ise hazırlanan eğitim programının çevreye yönelik tutumun kazandırılmasında etkili olduğunu ortaya koymuştur. Konu ile ilgili doktora tezinde de (Cevher Kalburan, 2009), iki ölçme aracının geçerli ve güvenilir olduğu, çalışma içerisinde uygulanan çevre eğitimi programının da etkili olduğu belirlenmiştir.

Konu ile ilgili hazırlanan makalelerde elde edilen bulgular şu şekilde belirtilebilir: Ulusal ve uluslararası makalelerdeki sonuçlara bakıldığında, Gülay (2011) tarafından okul öncesi eğitimde çevre eğitiminin önemi ilgili alan yazınla ilişkilendirilerek sunulmuştur. Araştırma kapsamında deneysel yöntemle hazırlanmış gerek ulusal gerek uluslararası çalışmalarda (Fetih ve Gülay, 2011; Gülay, Yılmaz, Turan Güllaç ve Önder, 2010; Gülay Ogelman, 2012; Gülay Ogelman ve Durkan, 2014; Özdemir ve Uzun, 2006; Sungurtekin, 2001) verilen çevre eğitiminin küçük çocukların çevreye yönelik tutumlarında, farkındalık düzeylerinde artışa yol açtığı belirlenmiştir. Okul öncesi eğitim programlarının çevre eğitimi açısından incelendiği çalışmalarda da (Erdoğan, Bahar, Özel, Erdaş ve Uşak, 2012; Gülay ve Ekici, 2010) okul öncesi eğitim programlarında çevre eğitime daha çok yer verilmesi gerektiği belirtilmiştir. Yurt dışındaki çevre eğitimiyle ilgili alanların paylaştığı çalışmanın (Öztürk Aynal, 2013) sonuçları, Türkiye’de çevre eğitiminin doğa ile daha çok iç içe olması gerektiğini düşündürmektedir.

Görüldüğü gibi yapılan çalışmalar sonucunda, okul öncesi dönem çocuklarına, ebeveynlere yönelik Türkçe ölçme araçları kazandırılmış ve çevre eğitiminin çeşitli alt başlıklarında eğitim programları hazırlanmıştır. Ayrıca okul öncesi eğitim programı, çevre eğitimi açısından farklı çalışmalarla incelenmiş, yurt dışındaki uygulamalar da paylaşılmıştır. Bununla birlikte çalışmalar içerisinde 3 yaş çocuklarına yönelik herhangi bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Ancak konu ile ilgili çalışmalarda (Chu et al., 2007; Wilson, 1996) çevre eğitime başlangıç yaşının 3 olması gerekliliği belirtilmektedir. Ek olarak, konu ile ilgili boylamsal çalışmaya rastlanılmamıştır. Çevre eğitiminin sonuçları, öğretmenlerin, anne-babaların yaklaşımları boylamsal yöntemle uzun süreli olarak incelenmelidir. Araştırma kapsamında yer alan çalışmaların sayısının azlığından ötürü çevre eğitimiyle ilgili farklı konuların ele alınamadığı da görülmektedir. Çevre eğitimi içerisinde çok farklı konu başlıklarında (çevreyi koruma, nesli tükenen hayvanlar, doğal kaynakların kullanımı vb.) çalışmalar gerçekleştirilmelidir. Çalışmaların gerçekleştirildiği iller göz önünde bulundurulduğunda, genellikle batı bölgelerde ve büyük şehirlerde çalışmaların yapıldığı görülmektedir. Küçük iller ve farklı bölgelerde de çevre eğitimi ile ilgili çalışmalar gerçekleştirilmelidir. Bu noktada, bölgelerin coğrafi özelliklerinden yola çıkılarak hazırlanacak eğitim programları, küçük çocukların çevresini tanımaları, çevresindeki güzelliklerin farkına varmaları ve onları korumaları açısından çok büyük önem taşımaktadır.

5. Sonuç ve Öneriler

Bu çalışma, 2000-2014 yılları arasında okul öncesi dönemde çevre eğitimi konusunda Türkiye’de gerçekleştirilmiş yüksek lisans, doktora tezleri ile ulusal, uluslararası makaleleri içermektedir. Çalışmaların belirlenmesinde, yöntem bölümünde detaylı biçimde sunulmaya çalışılmış kriterler temel alınmıştır. Bu kriterler aynı zamanda çalışmanın sınırlılıklarını da oluşturmaktadır. Örnek olarak, okul öncesi eğitimi öğretmen adaylarıyla ve öğretmenleriyle yapılmış çalışmalar araştırmaya dahil edilmemiştir. Doğrudan okul öncesi dönem çocuğuna yönelik çalışmalar ele alınmıştır. Bu anlamda, okul öncesi eğitim programlarının ele alındığı çalışmalar, çocukları doğrudan ilgilendirdiği için araştırmaya dahil edilmiştir. Sadece bir çalışmada (Buhan, 2006), hem okul öncesi eğitim kurumlarındaki çevre eğitimi hem de öğretmenlerin tutumları bir arada ele alındığı için çalışmaya dahil edilmiştir. Bundan sonraki çalışmalarda öğretmenler, öğretmen adayları ile yapılan çalışmalar incelenebilir. Ayrıca çalışmada yer alan yıllara ek olarak daha geniş bir zaman aralığı belirlenebilir. Bu çalışmada tezler ve makaleler yer almıştır. Sonraki çalışmalarda sunulan bildiriler, kitaplar da ele alınabilir. Aynı zamanda farklı indekslerde yapılan taramalarla yapılacak çalışmalara şekil verilebilir.

Araştırmanın yöntem ve içeriğinin yanı sıra okul öncesi dönemde çevre eğitimi ile ilgili de önemli görülebilecek öneriler söz konusudur. Türkiye’de 3-6 yaş grubu çocuklarda çevreyi tanıtmaya, korumaya, güzelleştirmeye yönelik bakış açısını geliştirebilecek eğitim programları çeşitlendirilmelidir. Küçük çocuklara yönelik ölçme araçları geliştirilmelidir. Okul öncesi dönemde çevre eğitimi çalışmalarında aile eğitimi, aile katılımı, okul-aile işbirliği gibi yaklaşımlara yer verilmelidir. Küçük çocuklara uygulanacak çevre eğitimi programlarının sonuçlarının geniş zaman aralığında takip edildiği boylamsal çalışmalar gerçekleştirilmelidir. Yapılacak çalışmalarda, geniş örneklem grupları ve farklı yaş grupları bir arada alınmalıdır. Okul öncesi eğitimi öğretmen adaylarına ve öğretmenlerine yönelik eğitim programları geliştirilmeli, bu konuda araştırmalar yapılmalıdır. Çevreci anaokulları arttırılmalı ve çevreci bir bakış açısına sahip okul kavramı yaygınlaştırılmalı, çeşitli uygulamalarla özendirilmelidir. Çevre eğitimine yönelik doğal yaşam alanları arttırılmalıdır. Çevreci okul bağlamında okul öncesi eğitim kurumlarının bahçeleri de çevre eğitimine çok sayıda olanak sağlayacak şekilde düzenlenmelidir. Okul öncesi eğitimi öğretmenleri ve öğretmen adaylarında, çocukların doğanın içinde çevre eğitimi almasına yönelik bir bakış açısı geliştirilmelidir. Okul öncesi eğitim programında çevre eğitimi kavramına ve etkinlik örneklerine daha çok yer verilmelidir.

Kaynakça

Akçay, İ. (2006). *Farklı ülkelerde okul öncesi öğrencilerine yönelik çevre eğitimi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Bursa: Uludağ Üniversitesi.

- Akyüz, Y. (1979). Eğitimde çocuk doğa ve çevre korunması ilişkileri. *Ankara Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12(1), 85-96.
- Ayvaz, Z. (1998). *Çevre Eğitimine Giriş*. İzmir: Çevre Eğitimi Merkezi Yayınları.
- Başal, H. A. (2005). *Çocuklar İçin Uygulamalı Çevre Eğitimi*. İstanbul: Morpa Yayınları.
- Buhan, B. (2006). *Okul öncesinde görev yapan öğretmenlerin çevre bilinci ve bu okullardaki çevre eğitiminin araştırılması*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi.
- Büyüköztürk, Ş. (2004). *Veri Analizi El Kitabı*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2009). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Büyüktaşkapu, S., Koçyiğit, S., Öztürk-Samur, A. ve Özenoğlu-Kiremit, H. (2011). *Çocuk Ve Çevre*. Ankara: Vize Yayıncılık.
- Cevher Kalburan, F. N. (2009). *Çocuklar için Çevresel Tutum Ölçeği ile Yeni Paradigma Ölçeği'nin geçerlik güvenirlik çalışması ve çevre eğitim programının etkisinin incelenmesi*. Yayımlanmamış doktora tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Chu, H. E., Lee, E. A., Ko, H. R., Shin, D. H., Lee, M. N., Min, B. M., & Kang, K. H. (2007). Korean year 3 children's environmental literacy: A prerequisite for a korean environmental education curriculum. *International Journal of Science Education*, 29 (6), 731-746.
- Dikmen, S. (1993). *İkögretim Kurumlarında Çevre İçin Eğitim, Çevre Eğitimi*. Ankara: Türkiye Çevre Vakfı Yayını.
- Erdoğan, M., Bahar, M., Özel, R., Erdaş, E., & Uşak, M. (2012). Environmental education in 2002 and 2006 early childhood curriculum. *Special issue*, 3259-3272.
- Erten, S. (2004). Çevre eğitimi ve çevre bilinci nedir, çevre eğitimi nasıl olmalıdır. *Çevre ve İnsan Dergisi*, 65/66, 83-94.
- Fetih, L., ve Gülay, H. (2011). Deprem Bilinci Arttırma Programı'nın (DEBAP) 6 yaş çocukları üzerindeki etkisi. *International Online Journal of Educational Sciences*, 2 (1), 1-17.
- Gülay, H. (2011). Ağaç yaş iken eğilir: Yaşamın ilk yıllarında çevre eğitiminin önemi. *TÜBAV Bilim Dergisi*, 4 (3), 240-245.
- Gülay, H., ve Ekici, G. (2010). MEB Okul Öncesi Eğitim Programının çevre eğitimi açısından analizi, *Türk Fen Eğitimi Dergisi*, 7 (1), 74-84.
- Gülay, H. ve Önder, A. (2011). *Sürdürülebilir Gelişim İçin Okulöncesi Dönemde Çevre Eğitimi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Gülay, H. ve Öznacar, M. D. (2010). *Okulöncesi Dönem Çocukları İçin Çevre Eğitimi Etkinlikleri*. Ankara: Pegem Akademi.

Gülay, H., Yılmaz, Ş., Turan Güllaç, E., & Önder, A. (2010). The effect of soil education project on pre-school children. *Educational Research and Review*, 5 (11), 703-711.

Gülay Ogelman, H. (2012). Teaching preschool children about nature: A project to provide soil education for children in Turkey. *Early Childhood Education Journal*, 40, 177-185.

Gülay Ogelman, H., ve Durkan, N. (2014). Toprakla buluşan çocuklar: Küçük çocuklar için toprak eğitimi projesinin etkililiği. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7 (31), 632-638.

Gülay Ogelman, H., Körükçü, Ö., Güngör, H. ve Sarıkaya, H (2014). Okul öncesi eğitim kurumlarında çevre eğitimi. (Ed.: H. Gülay Ogelman). *Çocuk ve Çevre. Küçük Çocuklar ve Çevre Eğitimi El kitabı*. Ankara: Eğiten Kitap, s. 71-110

Karadağ, E. (2009). Eğitim Bilimleri Alanında Yapılmış Doktora Tezlerinin Tematik Açından İncelenmesi. *Ahi Evran Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10 (3), 75-87.

Özdemir, O., ve Uzun, N. (2006). Yeşil sınıf modeline göre yürütülen fen ve doğa etkinliklerinin ana sınıfı öğrencilerinin çevre algılarına etkisi. *Çocuk Gelişimi ve Eğitim Dergisi*, 1 (2), 12-20.

Öztürk Aynal, Ş. (2013). Haydi çocuklar doğaya ve bahçelere açılıyor: Mekan dışı eğitim İsveç'ten örnekler. *International Journal of Social Science*, 6 (1), 371-384.

Smith, A. (2001). Early childhood- A Wonderful time for science learning. *Australian Primary & Junior Journal*, 17 (2), 52-55.

Sungurtekin, Ş. (2001). "Uygulamalı Çevre Eğitimi Projesi" kapsamında ana ve ilköğretim okullarında Müzik Yoluyla Çevre Eğitimi. *Uludağ Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14 (1), 167-178.

Şallı, D. (2011). *Proje tabanlı öğrenme yaklaşımı ile 48-60 aylık çocuklara geri dönüşüm kavramının kazandırılması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi.

Tanrıverdi, Ö. (2012). *Yaratıcı drama yöntemi ile verilen eğitimin okul öncesi öğrencilerinin farkındalığına etkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Muğla: Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi.

Taşkın, Ö. ve Şahin, B. (2008). Çevre kavramı ve altı yaş okul öncesi çocuklar. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1 (23), 1-14.

Unterbruner, U. (1991). *Umwelterziehung Und Die Angst Jugendlicher Vor Umweltzerstörung*. German: Veritas.

Wilson, R. A. (1996). *Starting Early: Environmental Education During The Early Childhood Years*. Columbus OH: ERIC Clearinghouse for Science Mathematics and Environmental Education

Yalçın, B. (2013). *Doğal çevreyi koruma programının okul öncesi dönem çocuklarının çevreye yönelik tutumlarına olan etkileri: Çanakkale il örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Çanakkale: Çanakkale 18 Mart Üniversitesi.

Yayla Ceylan, Ş. ve Ülker, P. (2014). Okul öncesi dönem çocuklarında çevre eğitimi neden önemlidir?. (Ed.: H. Gülay Ogelman). *Çocuk ve çevre. Küçük Çocuklar ve Çevre Eğitimi El kitabı*. Ankara: Eğiten Kitap, s. 37-58. <http://tez2.yok.gov.tr>